

ÖZELLEŞTİRMEYİ YANLIŞ TARTIŞIYORSUNUZ

ODTÜ İşletme Glokal Dergisi, Güz 2004

Yıldırım Koç

Öğretmeninizle (yada “Hocanızla”) ilişkinizde müşteri mi olmak istersiniz, öğrenci mi? Rahatsızlanıp doktora gittiğinizde, doktor, “iyi, iyi, müşteri geldi” diye içinden sevinmeli ve ellerini mi ovuşturmalı; yoksa, “hay Allah, koruyucu hekimlik yine yetersiz kaldı; insanlarımızdan biri daha hastalanmış; derdine nasıl çare bulabilirim ki acaba” mı demeli? Bu iki soruya verdiğiniz yanıt, özelleştirme konusundaki tavrınızı belirler.

Ben, öğretmenimin öğrencisi, doktorumun hastası olmak isterim. Öğretmensem, karşımda müşteri değil, gelişmesinden gurur duyacağım, yirmi yıl sonra sokakta beni çevirdiğinde, “hocam, bize Dobb’un kitabını okutmuştunuz; hala unutmadım” diyen öğrenci görmek isterim. Babam, Tıp Fakültesi’nden 1945 yılında mezun olmuş bir uzman hekim. 83 yaşında hala bir kamu kurumunda yarım gün hekimlik yapıyor. Muayenehaneye bile karşı çıkar. “Muayenehane açan hekim, bir süre sonra karşısında hasta değil, müşteri görmeye başlar” der. Mesleğini çok sever. Mesleğini satsaydı paraca çok zengin olabilirdi. Hiçbir zaman çok parası olmadı; ama mutlu ve huzurlu; yani çok zengin. İyi ettiği hastaların teşekkürleri ona yetiyor. 83 yaşında bile mesleğindeki gelişmeleri izler; her ay yurtdışından gelen tıp dergisini okur, not çıkarır. Hekim olsaydım, öyle olmak isterdim.

Ben özelleştirmeye karşıyım. Her ilişkinin metalaştırıldığı, ticarileştiği, parasallaştığı bir dünyaya direnenlerdenim. İnsanlığa özgü bazı değerlerin korunmasının ve geliştirilmesinin, paradan, şöhretten, lüks bir araba veya evden çok daha önemli olduğunu düşünenlerdenim. Her ilişkinin metalaştırıldığı, ticarileştirildiği ve parasallaştırıldığı özelleştirmeci bir toplumda, sevginin bile derinleşmeyeceğine, hızla yıpranacağına inanıyorum. İnsan denen varlık bir bütün. İşyerinde çevresine bakarken insanlar değil de, yalnızca “insan kaynakları” gören bir kişi veya tüm dünyası en son model cep telefonuyla hava atmak olan bir genç, sizce aşık olabilir mi?

Özelleştirme konusu, “belirli bir ürünü kim üretsın ve satsın?” gibi basit bir düzeyde tartışılırsa, yanlış sonuçlara varılır.

Özelleştirme konusunda sorulması gereken birinci soru, “sizce devletin görevleri ne olmalı?”dır.

Gerçekten, sizce devletin görevi ne olmalı?

Eğer, yalnızca güvenlik, savunma, yargı ve özel sektörün gücünün yetmediği alanlarda altyapı yatırımlarını yapmak ise, siz tam bir özelleştirmecisiniz. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın raporlarında “özelleştirmenin felsefesi” başlığı altında bu anlayış savunuluyor.

Ben farklı düşünenlerdenim. Devletin vatandaşına karşı görevi, kişinin ana rahmine düşmesiyle başlar. Hamile annenin bakım sorumluluğu devlete ait olmalı. Çevrenizde

mongol çocuk görmüşsünüzdür. “Down sendromu” deniyor. Genlerdeki bir bozukluk bu rahatsızlığa yol açıyor. Anneye, hamileliğin ilk dönemlerinde yapılabilecek basit bir testle, bebeğin böyle bir rahatsızlığı olup olmadığını belirlemek olanaklı. Eğer bu rahatsızlık varsa, anneye kürtaj olanağı sağlanıyor. Aile, down sendromlu bir çocuğun üzüntüsünü ve sıkıntısını yaşamıyabiliyor. Bu testin tüm hamilelere yapılabilmesi, ancak devletin kamu kaynaklarını kullanarak işin içinde olmasıyla mümkündür.

Bebek, herkese asgari düzeyde doğum hizmetinin sağlandığı bir hastanede doğabilmelidir. Daha lüks koşullar isteyen, olanağı varsa, ek para ödeyerek televizyonlu ve buzdolaplı bir odada da kalabilmelidir. Ancak, doğum sürecinde anneye ve bebeğe sağlanacak yardım, kişinin ödeyeceği paraya göre farklılaşmamalıdır.

Bebek biraz büyüdü, ele geldi. Anne ise çalışıyor. Bebek bakımevleri devlet tarafından kurulur ve işletilirse ve hizmetten yararlananlar tarafından etkili bir biçimde denetlenirse, bebeğinizi güvenerek bırakabilirsiniz. İşin içine özel sektör ve kar girdiği zaman, çocuğunuzun nelerle karşılaşacağını, çocuk sahibi olduğunuzda yaşayarak öğreneceksiniz.

Okullar parasız olmalı. Hatta, ders kitapları ve belirli bir miktarda defter, kalem, silgi, v.b. parasız dağıtılmalı. Çok parası olan hayatta daima belirli avantajlara sahip oluyor. Hiç olmazsa eğitimde bu farklılık olmasın. Ayrıca, paraya dayalı eğitim, eğitimin kalitesini de düşürüyor. Ben ODTÜ’de ders vermektan olağanüstü keyif alıyorum; derste sorulan soruların ve yapılan tartışmaların beni geliştirdiğine inanıyorum. Ankara’daki bazı paralı üniversitelerde ders veren arkadaşlarım var. Anlattıklarına göre, öğrenci kalitesi son derece farklı.

Özelleştirme, devletin belirli ürünleri üretmekten ve belirli hizmetleri sunmaktan vazgeçmesi anlamına geliyor. “Devlet ayakkabı mı üretirmiş?” diyenler var. Niye üretmesin? 1950’li yıllarda çocuktum. Sümerbank’ın ayakkabısını ve kumaşını güvenerek satın alırdık. “Sümerbank aldatmaz, kazıklamaz” derdik. Gerçekten de, ayakkabısı gösterişli olmazdı; ama sağlamdı ve ucuzdu. Özel sektör de ayakkabı üretsın; ancak piyasa, özel sektöre bırakılmasın. Sağlam ve ucuz ve belki gösterişsiz (havasız) ayakkabı almak isteyenın de gidebileceği bir adres olsun.

Özelleştirmeyi savunanlar, özel sektörün daha verimli olduğunu, kaynakları daha iyi kullandığını ileri sürüyor. Belirli alanlarda haklı olabilirler. Ancak, eğer bunu sağlamanın yolu, acımasız bir işveren olmaktan geçiyorsa, bu davranış doğru mu? İnsanca mı? “İnsanlıktan bana ne; ben karıma bakarım” diyorsanız, benim karşı çıktığım mantığı açıkça savunuyorsunuz, demektir.

Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları, ülkemizin bağımsızlığı açısından da son derece önemli.

1923 yılında Cumhuriyet kurulduğunda, Türkiye’de yabancı şirketler hakimdi. Atatürk, bu şirketlerin çok büyük bir bölümünü millileştirdi ve devletleştirdi. Çökertme türküsü ve oyununu bilir misiniz? Reji’ye karşı direnişi anlatır. Osmanlı’nın son dönemlerinde ülkede tütün üretimi Reji adı verilen bir yabancı şirketin denetimindeydi. Reji de, tütün kaçakçılığını önlemek için özel güvenlik oluşturmuştu. Özel güvenlikçilere “kolcu”

deniyordu. Kolcularla tütün kaçakçıları arasındaki çatışmalarda 20 bin dolayında insan hayatını kaybetti. Reji 1925 yılında millileştirildi, devletleştirildi ve Tekel oldu. Tekel ise şimdi yeniden Reji yapıma tehlikesini yaşıyor.

Özelleştirmenin bir başka boyutu da savunmayla ilgili. Bugünlerde Kıbrıs konusu gündemde. Türkiye, uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan hakkını kullanarak, 1974 yılında Kıbrıs'taki katliamı durdurmak için, müdahale etti. O zamanlar uçak benzini ve tankların hareket edebilmesi için gerekli olan madeni yağları, yabancı petrol şirketlerine ait olan bir rafineri üretti. Kıbrıs hareketi başladıktan sonra, bu rafineri, kendisini bakıma aldığını söyleyerek üretimi durdurdu. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne uçak benzini ve madeni yağ vermemeye başladı; çünkü bu hareket, ABD ve İngiltere'nin çıkarlarıyla çelişiyordu. Bu şartlarda, ulusal petrol şirketi olan Petrol Ofisi devreye girdi, yurtdışından uçak benzini ve madeni yağ temin ederek, askeri operasyonun sürmesini sağladı. Petrol Ofisi, savaştan sonra, altın madalya ile ödüllendirildi. Bugün ise Petrol Ofisi özel sektörün elinde.

Tekel özelleştirilecek; ülkemizde tütüncülük çökertilecek. ABD'nin elindeki tütün stokları Türkiye'de eritilecek.

Şeker fabrikaları özelleştirilecek; ülkemizde şeker pancarı üreticiliği çökertilecek. ABD'nin elindeki mısır stokları Türkiye'de tatlandırıcı yapımında eritilecek.

Et ve Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu ve Yem Sanayi özelleştirildi. Ülkemizde hayvancılık çökertildi. Şimdi gelişmiş ülkelerden et satın alıyoruz.

Bütün bunların sonucunda da, gençlerimiz iş bulamıyor; ülkemiz ve halkımız yoksullaşıyor. Bağımsızlığımız, ulusal egemenlik ve demokrasi de darbe üstüne darbe yiyor.

Tabii ki, bugünkü haliyle kamu kesimini de savunmuyorum. Çalışanların demokratik denetiminde olan; siyasetçilerin ufak hesaplarına ve oyunlarına alet edilmeyen; ülkesine ve halkına hizmet amacıyla yeni teknolojiler geliştiren ve uygulayan bir kamu kesiminden yanayım.

Ama bütün bunların temelinde, insan ilişkilerinin bu denli ticarileşmesine ve parasallaşmasına, büyük şirketlerin yaşamımızda hakimiyet kurmasına karşıyım. Ben müşteri değil, öğrenci ve hasta olmak istiyorum.